

Nomaden dragen zorg zonder te bezitten !

Marc Santens,

De manier waarop we onze maatschappij en haar gebouwde omgeving willen maximaliseren op sociaal en ecologisch vlak vertrekt nog altijd vanuit de premisse dat mensen en overheden het zich vestigen beschouwen als de grondslag voor bezit, veiligheid en rechtsorde in een stabiele samenleving.

Vestigen wil zeggen een mentale, ruimtelijke en materiële plaats innemen en die beschouwen als mijn plek waaruit ik rechten put om het te beheren, het te verdedigen, het te gebruiken naar eigen wil met het recht om het door te geven aan de volgende generatie. 'Het is van mij en ik doe er mee wat ik wil'.

Manfredo Tafuri schrijft in 'ontwerp en utopie' uit 1978:

"Alleen al vanuit het gezichtspunt van de nuttigheid beschouwd, wint de architectuur van alle kunsten. Zij verzorgt de hygiëne in de steden, waakt over de gezondheid van de mensen, stelt hun eigendom veilig, en doet al het mogelijke voor de zekerheid, rust en de goede orde van het burgerlijk leven."

Die framing van architectuur domineert het handelen van individuen, groepen en overheden. En alhoewel ze evident blijkt, heeft de geschiedenis ons in dit karkas gedwongen. De evolutie tussen de nomadische evidentie en de sedentaire identificatie heeft Yuval Noah Harari in zijn geschiedenis van de mensheid met als titel 'Sapiens' als volgt gesitueerd:

'De oude jagers-verzamelaars leefden meestal in territoria die tientallen of zelfs honderden vierkante kilometers besloegen. 'Thuis' was het hele territorium met alle heuvels, riviertjes, bossen, en openlucht die daarbij hoorden. Maar boeren bewerkten het grootste deel van de tijd een kleine akker of boomgaard en hun huiselijk leven speelde zich af in een krap bouwsel van hout, steen of leem, niet meer dan enkele tientallen meters groot: Het huis. De boer ontwikkelde een ontzettend sterke gehechtheid aan zo'n bouwsel. Dit was een verregaande revolutie, met een impact die niet alleen architectonisch, maar ook psychologisch was van aard. Voortaan werd de gehechtheid aan 'mijn huis' en een grotere afstand tot de buuren het psychologische kenmerk van een individu dat veel meer voor zichzelf leefde'.

Het lijkt een verworvenheid dat het zich vestigen de geschiedenis in een definitieve plooi heeft gezet, maar

naar mijn gevoel zijn er momenteel voldoende maatschappelijke tekenen die er op wijzen dat er economisch en maatschappelijk ruimte gekomen is om de evidentie van het vestigend denken en de architectonische implicaties hiervan terug te openen voor een breder perspectief.

De nieuwe technologieën kunnen enerzijds het vestigen van mensen maximaliseren, want ze hoeven zelfs het huis niet meer uit, maar tegelijk maken ze het mogelijk om de lokale vestiging een plaats te geven in een mondiale context. Men kan zich de vraag stellen of de wijze waarop E. Levinas het toen nog formuleerde in zijn boek uit 1969 « Totalité et infini » vandaag nog een waardevolle benadering is van het wonen. Ik citeer : Le rôle privilégié de la maison ne consiste pas à être la fin de l'activité humaine, mais à être la condition et dans ce sens, le commencement. ... l'homme se tient dans le monde comme venu vers lui à partir d'un domaine privé, d'un chez soi, ou il peut se retirer. De blik vanuit het huis op de wereld heeft plaats gemaakt voor een blik op de wereld via de smartphone.

Juist die wereld is enorm in verandering. Immers we zijn niet meer gebonden aan een locatie om met elkaar in contact te

komen.

We zijn niet meer gebonden aan onze woonplaats om onze administratie op orde te krijgen, we zijn niet meer gebonden aan de school om onderwijs te volgen en ervaringsbeleving te kunnen delen, we zijn niet meer gebonden aan een doktersbezoek om onze gezondheid te bewaken, we zijn steeds minder gebonden aan onze werkplek om te werken en wat er gebeurt in de wereld nemen we overal mee in onze smartphone.

Met andere woorden niet de plek bepaalt onze locatie maar onze verbondenheid met de netwerken die ons toelaten mobiel te zijn zonder onze referenties te verliezen. Onze vaste plek wordt onze verankering in netwerken en niet meer ons huis of onze omgeving. Zo wordt het bezit van een huis geen standplaats meer van waaruit we de wereld gadeslaan maar een belegging en soms een hindernis voor onze mobiliteit, want weggaan is ons huis achterlaten, en zoeken naar een nieuwe plek waarin we onze virtuele wereld met netwerken een plaats geven in een materiële locatie die we delen met anderen niet meer de onze is. Het huis is niet meer het bezit maar de beschikbaarheid voor een tijdelijke passage.

We reizen niet meer om terug te keren, maar om verder te trekken naar nieuwe plaatsen en nieuwe uitdagingen. De baksteen in de maag wordt een ballast in plaats van een veiligheid. Het huis wordt niet meer de verankering van het eigen bezit maar de beschikbaarheid voor vele gebruikers en voor een veelvoudig gebruik. Het huis wordt een middel en geen doel.

Het nomadisch beleven van de wereld wordt weer mogelijk en misschien moeten we daarom in de kern van ons denken en handelen dit nomadisch beleven meer precies bekijken.

Van Dale omschrijft het nomadische als: 'zwervend leven (vooral gezegd van iemand die veel op reis is of vaak verhuist).

In deze definitie klinkt een negatieve connotatie door en staan de woorden reizen en verhuizen in tegenstelling met wonen en vestigen. Een nomade verhuist niet hij is onderweg. Misschien kunnen we stellen dat nomadisch bestaan zich veel scherper laat expliciteren als de manier waarop de mens een plek tijdelijk bezet zonder deze aan te tasten, uit te putten of te vernietigen. De zorg voor de plek is ingegeven niet door de zorg voor bezit maar door de zorg om beschikbaar te blijven voor anderen, voor de natuur en voor de dieren en voor meervoudig en meervoudig gebruik. Het is echter geen spoorloos verder trekken, het zijn sporen van een voetafdruk die het mogelijk maken om de eigen aanwezigheid op de plek te verbinden met zij die er vroeger waren en met zij die na ons komen.

Zo overspant deze manier van in de wereld staan de volledige ecologische zorg van deze tijd en is ze tegelijk veel breder als blikveld.

Voor de nomade is de luifel, het huis en de plaats om een plek te beheren, beschikbaar te maken en te zorgen voor de omgeving. Daardoor is de verhouding tussen buiten en binnen niet scheidend maar verbindend.

Voor de gevestigde mens als bezitter is de muur het essentiële die een scheiding maakt met de burens, zodat een binnen en buiten ontstaat en de muren ons het recht geven om op die plek zelf te beslissen wat we er mee doen om pas daarna te bepalen wat publieke ruimte is, als de plek en de grens voor ontmoeting.

Het nomadisch leven gaat uit van een geïntegreerde aanpak insluit zonder uit te sluiten, het vestigend denken profileert zich als een scheidende en onderscheidende aanpak waarbij het wij zich positioneert tegenover de andere. De definitie van dit wij is enger en enger geworden en de verlichting heeft ons vandaag terug gebracht tot het ik die we willen worden als vertrekpunt voor het samen zijn.

In die optiek heeft de overheid in de recente geschiedenis het wonen als een eigen bezit naar voor geschoven als basis voor een leefbare samenleving. Daardoor was de samenleving

organiseerbaar, controleerbaar en beheersbaar.

Het duidelijkste en sterkste signaal was wel de wet detaxe van 1948 waarbij de bouw en het verwerven van een (kleine) eigen woning werd gepromoot. De wet was tegelijk een succesvolle poging om de oprichting met meerdere en/of gegroepeerde woningen tegen te gaan.

De gerespecteerde burger was diegene die een vaste woonplaats had en die ook nog bezat, meer nog dit was wellicht ook de basis van onze verrommelde architecturale omgeving zoals architect Leon Stijnen toen voorspelde en vreesde.

De woning werd steeds meer een gepersonaliseerde en onderscheidende architectuur. Deze benadering blijkt voor veel architecten nog het uitgangspunt voor hun aanpak te zijn. Zo las ik onlangs een interview met een architect die stelde: "Een goed ontwerp is zoals een maatpak, het zit je gegoten". IK moet zeggen ik verander wel is vaker en graag van pak en als het een versteend pak is dan zal dat op de duur zeker gaan knellen en kwellen.

Het huis als bezit (appeltje voor de dorst) was tegelijk ook de basis van een stabiele samenleving en een stuurbare democratie.

De huidige samenleving heeft ondertussen een grondige wijziging op korte tijd ondergaan.

De economische crisis heeft de stabiliteit en de kwetsbaarheid van het bezit van een eigen woning onderuit gehaald omdat niet het wonen maar de garantie als belegging centraal staat

Tegelijk heeft de technologische ontwikkeling elke gebondenheid aan een vaste plek overbodig gemaakt.

De arbeidsorganisatie heeft een vaste betrokkenheid op de werkplek omgebogen tot flexibiliteit met het oog op een wisselende carrière evolutie.

Vrije tijd is toerisme geworden en de hang naar avontuur heeft nomadische kenmerken gekregen.

Het onderwijs is permanent leren geworden om zich in de maatschappelijke veranderingen te kunnen handhaven.

De administratieve omkadering van de maatschappij is een dataverzameling geworden waar iedereen opgevolgd wordt, identificeerbaar is en op elk moment traceerbaar en localiseerbaar.

De verbondenheid met plaats en identiteit maakt plaats voor ontheemding en identiteitsbevraging.

De religie als zinoriëntatie en groepsbewustzijn in de samenleving werd verinnerlijkt of geradicaliseerd waardoor de gebedsplaatsen leeg lopen of ideologisch afgesloten werden voor buitenstaanders in plaats van plekken voor open ontmoetingen en dialoog.

Relaties tussen mensen worden onderweg bezegeld met een hangslot aan bruggen en afsluitingen.

Enz...

Daar tegenover staat dat we in het recente verleden voor al deze aspecten van de samenleving gebouwen opgetrokken die bedacht zijn vanuit de materiële verankering in een gevestigde maatschappijorde.

Die gebouwen waren ook herkenbare bakens waarbij de burger de stad kon lezen als een vaste rubriek van functies en organisaties.

De stad verandert echter gaande weg in een plaats die niet meer stabiel leesbaar is als geheel en lijkt op een labirint met passanten die komen, doortrekken, weggaan en terugkeren. In deze verandering wordt de rol van de overheid in al zijn aspecten opnieuw bevraagd.

De administratie als continuïteitsfactor is zijn herkenbaar architecturaal aanzicht en zijn schaal

kwijt.

De school is zijn centrale plek en zijn kenmerkende binnen plekken als speelplaats, klaslokaal, directielokaal kwijt.

Het bedrijf en de bank zijn verhuisd, en zelfs de hoofdzetels zijn nomadische giganten geworden die hun macht omzetten in verplaatsbaarheid in plaats van architecturale bakens van standvastigheid.

Met andere woorden de architectuur vertelt nog het verhaal van vestiging, terwijl de wereld in een stroomversnelling zit van veranderbaarheid en locatieongebondenheid.

In die verschuiving nemen nieuwe ankerpunten een plaats die duiding kunnen geven aan die wereld van passanten.

De musea worden de vaste elementen om de culturele doortocht van de passanten te duiden, te bevragen en te actualiseren.

De concertgebouwen worden de smeltkroezen van de ontmoetingen tussen culturen.

De universiteiten worden fluïde creatieve instituten.

De festivals worden de locatieongebonden plekken waar uitwisseling, beleving en collectieve ervaring nieuwe perspectieven openen tussen groepen en personen die toevallig mekaar op hun weg tegenkomen. Mattias Staelens van de organisatie onkruid spreekt in een interview over zijn nieuw project Horst:

“we groeien uit tot een nomadisch festival dat verschillende plekken kan aangrijpen

De bibliotheek is drager is een vooruitschrijdend maatschappelijk, communicatief en historisch verhaal en dus veel meer dan een archief van boeken en documenten.

De publieke ruimte is een ruimtelijke noodzaak geworden die zich actief openstelt voor vele gebruiken en vele ontmoetingen. Ze is van iedereen, dus ook van de passanten. Als die wordt afgesloten en afgegrensd alleen voor wie zich heeft gevestigd en niet voor wie onderweg is, dan wordt de publieke ruimte een splijtzwam in de samenleving in plaats van een verzamelplaats,

Tegelijk kan de privatisering van die publieke ruimte de vernietiging van de open stad betekenen. Dit moet ons zorgen baren.

Misschien wordt het daarom hoog tijd om het fundamenteel recht op publieke ruimte in te schrijven bij de rechten van de mens.

Want hiermee raken we de kern van ons verhaal:

In het vestigend denken is de publieke ruimte de restruimte en de compensatieruimte tussen de vele eigen woningen en gebouwen. In het nomadisch denken daarentegen is de publieke ruimte de structurerende factor van de gemeenschap waarbinnen de gemeenschap zich met zorg schikt.

Met andere woorden de architectuur en de ruimtelijke behoeders van de maatschappij moeten op zoek naar een juist verhouding in deze dubbele evolutie met name:

- Een leesbare materialisatie voor de vele maatschappelijke functies die het herkenbare vestigingsideaal moeten ruilen voor het leesbare beschikbaarheidsverhaal van de nomadische mens en gemeenschap
- De specifieke leesbaarheid van plekken en gebouwen die blijvend de tocht van de bewoners en passanten en beleidsstructuren kunnen helpen duiden en bevragen.

Daarbij is het onmiskenbaar dat het vestigend denken dat gekoppeld is aan het recht dat voortvloeit uit bezit gericht is om de beschikbaarheid van onze planeet uit te putten zonder verantwoording (apres nous le deluge).

Het nomadische denken is gestoeld op de zorg voor de aarde en de open beschikbaarheid voor

de komende passanten en de komende generaties. Met andere woorden de nomadische houding stelt de ecologische zorg in een breder en globaler kader, en herleidt dit niet tot een werktraject waar oplossingen worden gezocht voor problemen die we zelf veroorzaakt hebben als bezitter in plaats van als gebruiker. Er is meer nodig dan alleen maar een technologische en wetenschappelijke beheersing van het milieu.

De vraag stelt zich of in die tweesporige ontwikkeling plaats is voor blijvende architecturale plekken en voor tijdelijke ruimtelijke plekken. Zowel de overheid als de private opdrachtgevers moeten elk project bevragen op hun maatschappelijke betekenis in deze nieuwe samenleving. De basisuitgangspunten voor een rechtmatige en rechtvaardige duurzaamheid zijn:

- Het duurzaamste gebouw is het gebouw dat nooit gebouwd werd.
- het gebouw dat niet inpasbaar en beschikbaar is in deze evolutie en deze transitie verhindert moet afgebroken worden
- Het tijdelijke gebouw is het gebouw dat zich dienstbaar opstelt in de samenleving voor wisselend gebruik en niet belastend is voor de omgeving en het milieu door materiaalgebruik en plaatsing
- Het blijvend gebouw is het gebouw en de plek waar geschiedenis, verhaal en toekomst met mekaar verbonden worden als gelijktijdigheid en continuïteit. Het wordt dus belangrijk om bij ieder project en ontwerp de bouwheer en de architect te bevragen over de ontwerpkeuzes die moeten gemaakt worden in een toekomstperspectief dat het ruimtelijk en architecturaal vestigingsconcept niet langer prioritair stelt voor de toekomst.

Daarbij kunnen we ons de vraag stellen of in het kader van de opwaardering van de rol van de architecten als makers en bezitters van de architectuur de vele waardevolle en gerealiseerde projecten en het globale oeuvre van architecten op termijn een belastende claim kunnen leggen op de gemeenschap door de vraag van behoud en de klassering van projecten en plekken. Ik wil hierbij de vraag stellen of we onze vele architectonische iconen van vandaag morgen moeten beschermen en bewaren. Dit wordt een onmogelijke maatschappelijke kost. En een lange reeks van bezette plekken die niet meer beschikbaar zijn. Misschien moeten architecten zelf aangeven wat voor hen de toekomstwaarde van hun project is niet alleen in termen van duurzaamheid maar ook in termen van maatschappelijke betekenis en hergebruik. Patrimoniumbeheer is een verhaal en geen bewaararchief. Ook daar heeft de technologie ons nieuwe instrumenten gegeven om plekken en gebouwen op ons netvlies te printen zodat het verhaal doorgaat zonder dat het reeel nog plaats inneemt.

Voor mij is patrimoniumbeheer een opdracht die bestaat uit objecten, belevingen, ruimten, beelden en verhalen die we collectief kunnen bevragen over de waarde die deze betekenen voor onze identiteit en onze wortels en die we willen overdragen als aanknopingspunten voor het voortschrijdend inzicht van de volgende generaties .

Patrimonium is een vorm van beeldcultuur (zoals een strip) waarbij we onze eigen referenties als individu en als gemeenschap in een voortschrijdende geschiedenis bepalen.

Terugkomend op de rol van de overheid is het belangrijk om te onderzoeken in welke rol die overheid als opdrachtgever zich kan profileren.

De overheid als bouwheer kan haar taak bij het bouwen van administratieve gebouwen niet langer beschouwen als een kerntaak en een voorbeeldfunctie. De wijziging van papieren administratie naar de digitale administratie met als resultaat de vermindering van het personeel en de verschraving van de materiele ruimte die hiervoor nodig is ondergaan een grondige transformatie. Schaal en betekenis van die gebouwen wordt niet meer ontleend aan de democratische voorbeeldwaarde van die overheid.

De overheid kan dus die taak uitbesteden op voorwaarde dat de gebouwen die ze inhuurt beantwoorden aan de strengste milieuvorwaarden en de meervoudige beschikbaarheid die ze ook aan de andere sectoren oplegt.

Daarbij moeten we durven vaststellen dat de democratie haar bestaan niet alleen ontleent aan een werkende administratie. De administratie en de vele overheidsdiensten waren en zijn tegelijk de contactplaats tussen overheid en burger. Wanneer deze digitalisering tegelijk het verdwijnen betekent van die contactplaats dan denk ik dat een pijler van de democratie in het gedrang komt. Het kan niet zijn dat de overheid, in gelijke beweging met de banken de contradictorische stelling hanteert met name: 'om u beter te dienen schaffen wij onze loketten af. Het directe contact tussen mensen en het versterken van de sociale samenhang is de basis voor de verankering van de samenleving als democratisch project. Dus is het de overheid die de voorwaarden moet scheppen om die fundamentele zorg voor de directe contacten te blijven faciliteren in een nomadische samenleving die steeds meer gedematerialiseerd wordt en op zoek is naar een identiteit voor persoon en groep. Begrippen als autochtoon worden te vaak als een grondgebonden eigenschap begrepen. Deze maatschappelijke verantwoordelijkheid voor een contactplatform tussen overheid en burger kan losgekoppeld worden van de plaatsgebonden administratie, en moet architecturaal, ruimtelijk en materieel beschikbaar zijn. Deze behoefte is des te cruciaal, omdat zeker binnen een maatschappij de intermenselijke afhankelijkheid en de ontmoeting de voorwaarde is voor het nomadisch bestaan. Participatie in voor het nomadische denken heeft behoefte aan een plaats voor het samenbrengen van verhalen met het oog op continuïteit en gericht op de innovatieve potenties van het samenwerken en het samen delen, en niet alleen op het afwegen van belangen in een gedeeld compromis. Het beveiligd zich opsluiten binnen de muren van de woning gekoppeld aan de virtuele selectiviteit van digitale contacten maakt ons sociaal contact los van de levende en beleefbare realiteit. Ik beschouw dan ook de stadshal in Gent als een belangrijk maatschappelijk signaal en een duidelijke keuze van de overheid om die ontmoeting in de stad een plaats te geven als een luifel zonder muren die opgewaardeerd wordt door een architecturale kwaliteit. De nutteloosheid van de plek wordt overstege door de maatschappelijke kracht van haar beschikbaarheid voor de democratie. Investeren in deze plekken wordt een absolute prioriteit, en gelukkig wijzen steeds meer signalen op het feit dat plekken voor nieuwjaarsdrinks, zomerbars, autovrije zondagen, festivals, de wekelijkse markt moeten gekoesterd worden door een architecturale opwaardering.

Zoals binnen het vestigingsdenken een functionele benadering van het wonen en het leven in de publieke ruimte verankerd wordt in de specificiteit van het gebruik door doelgroepen en instituten, zo kan de nomadische blik de open beschikbaarheid tot een specifiek kenmerk verheffen zonder de eigenheid van de plek te negeren.

Om maar een voorbeeld te noemen en brug is meer dan de functionaliteit om twee oever te verbinden, een brug is de beleving van het water en de verbinding tussen gemeenschappen aan beide zijden van het water

Deze bevraging moeten we durven doortrekken op alle domeinen van het samenleven, en het lijkt mij een essentiële taak van een Bouwmeester om dit te stimuleren, te bewaken en te valoriseren.

Onze aandacht voor ecologie en milieu mag niet terug verankerd worden in een vestigend denken.

Het gaat immers om blijvende ingrepen die de samenleving dragen en het samenleven leefbaar maken.

Zoals de kerk de betekenis en de geschiedenis van de religie in een gemeenschap zichtbaar maakt, zo moet ook de gemeenschapsbeleving als nomadische uitdaging van vandaag zichtbaar gemaakt worden en architecturaal geduid worden.

De publieke ruimte moet een zichtbare nomadische verankering uitstralen en niet enkel verworpen tot een functionele plek voor specifieke doelgroepen en activiteiten.

Het zou ons te ver voeren om dit nu te concretiseren op de verschillende maatschappelijke domeinen maar ik hoop dat ik hiermee duidelijk heb gemaakt dat het nomadisch aspect van ons samenleven een opening biedt voor nieuwe creatieve benaderingen van het wonen, het leren, het werken, het leefbaar leven, de publieke ruimte en de mobiliteit.

In elk geval is het duidelijk dat het nomadisch leefpatroon meer is dan een historisch achterhaald samenlevingsmodel. Het heeft terug zichtbaarheid en potenties gekregen in een veranderende samenleving waarbij de locatie niet meer de noodzakelijke en onmisbare basis vormt voor een samenleving. De reclameslogan van een bekende bierbrouwer: 'Mijn thuis is waar mijn stella staat', en de wijze waarop die bijna collectief werd herhaald is een duidelijk signaal dat onze maatschappij toe is aan het loslaten van de woning als verankering van mijn identiteit, gebaseerd op erkenning en herkenning. Dit geeft een andere connotatie dan de evidente zinssnede 'mijn thuis is waar mijn huis staat'

Onze verdichting van de steden moet meer zijn dan het verticaal opstapelen van mensen zonder verband en zonder oog te hebben voor de horizontale doordringbaarheid die meer is dan een functionele gang. Hoe compacter onze woningen, en hoe wisselend het gebruik ervan, hoe meer we moeten nadenken over verbindbaarheid en uitbreidbaarheid. Hoe nomadischer ons leefpatroon hoe belangrijker onze collectieve betrokkenheid. Huren is geen tweederangs optie in afwachting van bezit, maar een volwaardig leefpatroon dat aanvaardt dat nomaden ook sporen na laten na hun verblijf. Nieuwe vormen van cooperatief huren onder de hoede en de stimulans van de overheid moeten het nomadisch wonen mogelijk maken en de architectuur moet hiervoor een materiële meerwaarde bieden. De overheid moet een visie ontwikkelen waar sociaal wonen niet alleen gemengd wordt met eigenaars maar ook met ook passanten. De beschikbaarheid van woningen in een nomadische benadering kan niet gebaseerd zijn op bezit en grond maar op een recht op van volwaardig tijdelijk, verblijf en gebruik en niet op het recht op bezit en speculatie. Onze mobiliteit moet meer zijn dan een geoptimaliseerde en functionele verplaatsingsaanpak, en reizen wordt verblijven onderweg zijn en ontmoeten. Participatie en democratie hebben behoefte aan beschikbare plaatsen die meer zijn dan een open en lege ruimte en daardoor betekenisruimten worden. Ook architecten moeten mee denken over beschikbaarheid en huurbaarheid en niet alleen over het wonen om zich te vestigen en de organisatie van de publieke ruimte als restruimte

Tegelijk moeten we oog hebben voor de spanningen die die omschakeling zullen meebrengen. De stad zal meer en meer nomadisch worden maar wellicht wordt het platte land dan de burcht van het vestigend denken. In mijn ogen is het spanningsveld tussen de stad en het platte land duidelijk getekend door de verschuiving van vestigingsdenken naar het nomadisch denken en wordt het nomadisch denken als bedreigend ervaren en als een inbreuk op de identiteit en de authenticiteit van het dorp. De rechten van de passant staan haaks op de rechten van de ingezetenen. De villa wordt letterlijk vervreemd tot een airB&B en de boerderij wordt natuurbeleving.

Wellicht zullen het milieu en de technologie ons allemaal op het pad zetten van de nomaden en zal dit ten goede komen aan de kwaliteit van ons leven. Milieuveranderingen zullen ons geografisch draagvlak letterlijk wijzigen. Architecturaal onderzoek kan hierbij een meerwaarde betekenen op de plekken waar wij een tijdelijk houvast zoeken.

Met dit verhaal heb ik alleen willen wijzen op het feit dat wij andere antwoorden en perspectieven kunnen aanreiken als ontwerpers en opdrachtgevers de eenzijdige benadering vanuit het vestigend denken kunnen bevragen vanuit een volwaardig begrepen nomadisch denkkader, en afstappen van het beeld dat alleen het vestigend denken stabiliteit biedt. Misschien kan dit ons inspireren, een nomade verdwaalt niet een vaste bewoner verlies vaak de

weg als hij zijn vertrouwde omgeving verlaat.

Gent 25/09/19